

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۱۸/۱۲/۱۹

روښان خادم

متمركز او غير متمركز نظام

څه موده وړاندې ما د څو ښاغلو ورونو د نظرياتو د تبادلې په يوگروپ کې دا سوال وړاندې کړ چې: «راشې د متمركز او غير متمركز نظام په باب خپل نظريات وليکئ» ډاکټر صاحب کمال حسن په دې برخه کې په اختصار سره ښه ليکنه د مطالعې د پاره وړاندې کړه چې په تمامه معنی يې تقدير او پلوی يې کووم.

څرنگه چې سوال ما طرحه کړی و نو غواړم د دغه مهمې او حیاتي موضوع په باب خپل نظر د ټولو دوستانو مطالعې او نقد ته وړاندې کړم، دا موضوع ځکه حیاتي ده چې په دې ورځو کې د جمهوري ریاست انتخابات د ځنډیدو او د یو مؤقت حکومت د جوړیدو گونگسي روان دی او د یو عده با نفوذو او قدرتمندو ډلو او اشخاصو له خولې دا خبرې په افغانی میدیا کې ښکته پورته کېږي، دا چې د متمركز او غير متمركز نظام د جوړیدو او جزیاتو په باب خلک څومر مطالعه لري په هغه کار نه لرم بلکې د یوې نظریې په حیث ورته بدبینی نه لرم او د خلکو نظرياتو ته د احترام تر څنګه خپل نظر په لاندې ډول وړاندې کووم:

مخکې ما وليکل چې دا موضوع یوه حیاتي موضوع ده نو ضرور ده چې ځان پری په بنیادي توګه پوه کړو مخکې له دې چې د خپل نظر د بنیادونو څرګندونې ته راشم غواړم چې متمركز او غير متمركز نظام را وڅیړو د دغه دوو متفاوتو نظامونو سره د فیډرالیزم موضوع هم تر یو اندازې تړاو لري چې په هغه به هم په لنډه توګه ځغلنده نظر وکړو. متمركز: متمركز یا (سنټرالایز) د کمبرج په انګلیسي ډیکشنري کې داسې ترجمه شوی دی: «په یو مملکت، کمپنی، او یا اداره کې د څوځایو څخه د قدرت انتقال یوه عمومي مرکز ته» او په لغوي توګه د وحدت، جمع کیدو، قبلیدو وړ معنی ورکوي. نو داسې ویلای شو چې دیوه واحد او مقتدر مرکز څخه د قدرت اعمال ته ویلای شو چې.

د تاریخ علماوو او محققینو د متمركز سیستم کړیدت د مصر فرعون ته ورکړی دی ځکه هغه وکولای شول د مصر ټولې پورتنی، منځنی او نوری برخې د یوه واحد مرکز پوری وتړلی او اداره کړی. خو په سیاسي قاموس کې د قدرت متمركز کیدل په سیستماتیک ډول یونقطی او یا مرکز ته ویل شوی دی.

په لومړي ځل دا رنگه نظام په چین کې د لومړني امپراطوري «کین داینستی» (۲) له خوا جوړ شو. (کین ۱) چې په دغه وخت کې یې د خپل استاد «هون فیزی» (۳) نظريات عملی کوول په (کین) کې زیږیدلی او په ۱۳ کلنی کې د (کین) پادشاه شو. ۳۸ کلن ؤ چې ټول چین یې فتحه کړ او یوه واحد مرکز پوری یې وتاړه «۲۲۱ ق م» (۴) دا هغه څوک دی چې د چین ټول واره دیوالونه یې ونړول او د چین اوسني لوی دیوال یې جوړ کړ، هغه فیودالی نظام له منځه یووړ او نوی قوانین یې د یو بیروکراتیک متمركز نظام په خاطر منځ ته راوړل. نو داسې پتیله کېږي چې په متمركز نظام کې د مملکت ټولې نظامی، غیر نظامی، اقتصادي، فرهنگي چاری د یوه قوی او واحد مرکز څخه اداره کېږي لکه د افغانستان ټول تیر او اوسني نظامونه. کله چې د متمركز نظام څخه بحث کوو نو د هغه د مخالف جهت (غير متمركز نظام) سوال په فطري صورت سره ذهن کې تجلی کوي په طبعي توګه هره سیاسي نظریه او عقیده د ښو او بدو خواوې لري د متمركز نظام مثبتو خواوو څو مثالونه دادي:

- وظایف او مسولیتونه په متمركز نظام کې واضح او روښانه وی
- تصمیم نیول ډیر ژر او مستقیم وی
- د مملکت د ښیګڼو دپاره پراخه دلچسپي موجوده وی
- د متمركز نظام منفي خواوې: ممکن تصامیم غلط تفهیم شوی وی او ټیټ مقامونه د تصمیم نیوونې صلاحیت نه لري نو د کارونو د پسمانی سبب کېږي .
- د مرکز توجه ټولو برخو ته ممکن یو شان نه وی

د پاڼو شمیره: له 1 تر 3

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د ليکنيزي ښي پازوالي د ليکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په خير و لولئ

- د کارونو او پلانونو ځنډیدل ممکن د حکومت د ضعف او ناتواني معنی افاده کړی
- په اقتصادي او معلوماتي برخو کې د مرکز او نورو سیمو ترمنځه شاید ډیر تفاوتونه ایجاد کړی د موجوده سیستم څخه د محلي ولاياتو حکومتي مامورينو ليري کول ممکن مرکزی حکومت د مشکلاتو په حل کې ضعیف کړی .
- د موثري پالیسي جوړول او تطبیق محلي محارتونه او پوهه غواری .

اقتصاد، سیاست، منجمنت، او اداره کېني هم متمرکز سیستم وجود لري چې بحث پري د دغه مبحث څخه وتلی ده په سياسي اصطلاحاتو کې متمرکزو نظامونو ترڅنگه د ديموکراتیک متمرکز اصطلاح هم موجوده ده چې ځيني سياسي احزاب يې په داخلي سیستم کېني عملی کوي يعنی د حزب په داخل کېني ټولی خبری او فيصلی د اعضاو په رایي سره د عمل ډگر ته راوړی ، د يو موضوع په باب هری هغی ډلی چې ډیری رایي وگټلی هغه عملی کیری څوکه چیری د رایي گیری په نتایجو بیا هم یوه ډله خوشحاله نه وی د موضوع په باب د بیا بحث غوښتنه کوی نه د انشعاب. ډیر احزاب په یوی متمرکز ديموکراسی ټینگار کوی . زمونږ په وطن کېني د سياسي احزابو انشعابونه زینت ډیر لیدل شوی چې زما له نظره یا په متمرکز ديموکراسی معتقد نه وو او یا هم د متمرکز ديموکراسی موجودیت یی د شخصی او ډله ایزو گټو په خاطر ترپښو لاندی کړی دی. دغه سياسي خامي په افغانستان کېني د ډيرو عمیقو سياسي ناخوالو زيرنده گنل کیدی شی.

اوس به د غیر متمرکز نظام په باب یو څه ولیکو: کله چې د فرانسې د انقلاب مشرانو د انقلاب نه مخکېني د یوه نوی نظام او حکومت طرحه وړاندی کړه او د غیر متمرکز اصطلاح بیا په (۱۸۲۰م) کېني منځ ته راغله ، په انگلیسي ژبه کېني دا اصطلاح د (۱۸) پیری په دریمه لسيزه کېني لیدل شوی ده. په ۱۸۰۰م کېني یو فرانسوی عالم د (توکیویل) په نامه ولیکل چې د فرانسې انقلاب د یو غیرمتمرکز سیستم په فکر پیل شو خو د یوه متمرکز نظام د جوړیدو او پراخیدو سبب شو.

په کال (۱۹۹۹م) کېني د ملگرو ملتو په یوه تحقیقاتی لیکنه کېني چې د پورته نظامونو په باب شوی وه راغلی چې: «غیرمتمرکز نظام غوښتنی د دی سبب شوی چې په نړی کې په ډیر هیوادونو کېني د تجزیه غوښتنی زیاتی شی چې لوی عامل یی د متمرکزو نظامونو په باب د منفی تبلیغاتو زیاتوالی دی.» په غیرمتمرکزو نظامونو کې دایالاتو اجزاب هر یو د خپل ځان د گټو د پاره هغه کارونه کوی چې کله کله د ایالت تصامیم یی هم د تاثیر نه نشی خلاصیدی، غیر متمرکزو نظامونو کېني ډیر ځله داسی واقع کیری چې د مرکزی حکومت سره په سياسي، اقتصادي ، او امنیتي برخو کې هم غری نه بنایي چې د سترو او عمیقو ناخوالو سبب کیدی شی. د غیر متمرکز سیستم چغی د اقلیتونو د غیر معقولو غوښتنو، د مرکزی حکومت د ضعف، د پراختیا او توزیع د غیر عادلانه حالاتو په نتیجه کېني پورته کیری او بنی پایلی نه لری چې ممکن د مرگونو ، اختناق ، خارجی پرستی ، او د گاونډیو هیوادو د طمعو د زیاتوالی سبب شی . چې د یوه ملک استقلال ، ملی حاکمیت ، او اقتصادي پراختیاوپه مقابل کېني خطر ونه وزیروی .

د سیاست د علم د متخصصینو په فکر د غیر متمرکز نظام او فیدرالیزم تر منځه ډیره نږدی رابطه موجوده ده نوځکه مور د متمرکز فیدرالیزم او غیر متمرکز فیدرالیزم ډولونه لیدلی شو. او مثالونه یی په دنیا کېني هم شته نو د فیدرالیزم بنیاد ته هم یو ځغلنده نظر پی ځایه نه دی.

فیدرالیزم: زه فکر نه کووم چې ددغه عنوان لاندی ډیره ژوره کتنه ضروری وی ځکه د سیاست اکثره لوبغاری په دی پوهیری چې فیدرالی نظام د مرکزی حکومت په موجودیت کېني ایالتي حکومتونو ته یو لږ اختیارات ورکول کیری لکه په غیر متمرکز نظام کېني چې وجود لری نو ویلی شو چې فیدرالی نظام هم دوه ډوله جوړیدی شی متمرکز فیدرالی نظام او غیر متمرکز فیدرالی نظام مثلا په امریکا او استرالیا کې فیدرالستانو د یومتمرکز فیدرالی نظام غوښتونکی وو . د اروپا اتحادیه دیوه غیرمتمرکز فیدرالی نظام نمونه ده . په هسپانیه او جرمنی کېني ددوهم جهانی جنگ نه مخکېني فیدرالستان د یوه غیرمتمرکز فیدرالی نظام غوښتونکی و چې قدرت د مرکزی حکومت څخه محلي حکومتونوسره تقسیم شی ، په کانادا کېني فیدرالستانو د کیوبک د جدایی غوښتنی په مقابل کېني د متمرکز فیدرالی نظام غوښتونکی وو.

فیدرالی نظام په دوه ډوله جوړیدی شی:

- الف: د مرکزی حکومت د قدرت او اختیاراتو تقسیم د محلي حکومتو سره یعنی په یو مملکت کېني د څو ایالتونو جوړیدل او د هغوی د اختیاراتو تعینول

■ ب: د څو مملکتونو یوځای کیدل د یوه فیدرالی نظام په چوکاټ کې دې لکه په اوسني وخت کې د اروپا اتحادیه چې د ټولو غړو ممالکو پارلمان لري. ښه تاریخي مثال یې په (۱۸) پېړۍ کې د لویې کولمبیا د فیدرالی نظام هلی ځلی وی. کولمبیا په هغه وخت کې د جنوبی امریکا اکثره هیوادونه سره په یوه مرکز او حکومت راغونډ کړل او نوم یې پری (لویه کولمبیا) کېښوده چې د «کولمبیا نوم هم د امریکا د کاشف کرسټف کولمبوس څخه اخستل شوی دی.» خو ډیرو اروپائی هیوادونو په رسمیت ونه پېژانده او د جدایې طلبی نهضتونه یې پکښې پیدا کړل او د لویې کولمبیا مرکز یې وران کړ.

دا لیکنه زمانه ډیره اوږده شوه او د لوستونکو د حوصلې څخه وځی که نه ضرور دی چې په فیدرالی نظام کې د مثبتو او منفي اړخونو پلټنه وکړو . خو په لنډ ډول داسی ویلای شم چې ټول موفقه فیدرالی نظامونه متمرکز فیدرالی نظامونه دی او هغه وخت جوړ شوی دی چې متمرکز دیموکراتیک نظامونه پکښې قوی او د قانون حاکمیت په کې حاکم شوی دی. په ټوله نړۍ کې به داسی مثال څوک پیدا نکړی چې په متشکته ، مسلحه ، په مختلفو سیاسي اجنې پرستانه عقایدو تقسیم شوی ، بی امنیته ملتونو دی فیدرالی نظام جوړ کړی وی ، فیدرالی نظام او یا غیر متمرکز نظام باید د پوځوالی مراحل تیر کړی ، ملت متحد او ملی روحیه قوی کړی ، د فسادونو ، خارج پرستی لمنه ټوله کړی شی ، ملت ته امنیت ، کار ، او سیاسي شعور ورسیري ، د تعلیم او سواد سطحه لوړه شی ، او ملت په خپل خیر او شر پوه شی نو بیا دا خبری د بحث وړ دی ، څوک چې په دی حالت کې داسی خبرو ته لمن وهي او د ملت وحدت ته صدمه رسوی له دوو حالتو خالی نه دی

1. هغه څه چې ادعا یې کوی پوره پری نه پوهیږی هڅی خبری یې اوریدلی دی
2. یا خو استخدام شوی خلک دی چې د ملت او وطن د فکرونو تر پردی لاندی د نور د اهدافو د تکمیلولو په خاطر د دغه خوبونو د تحقق خواری کوی .
3. په افغانستان کې د فیدرالی نظام خبری ، د غیر متمرکز حکومت خبری د هغه خلکو د خولی اوریدل کیږی چې یوه ورځ یې د ملی یووالی خبره نه ده کړی ، ملی هویت یې رد کړی او د تجزیه طلبی بغاری وهي ، داسی ښکاری چې د فیدرالیزم او غیر متمرکز نظام خوبونه هم د نورو دپاره گوری او حق الزحمه اخلی.

۱- Qin Dynasty - ۲- Hun Faizei - ۳- Qin Shi Hung --- ۴- دنړی تاریخ لومړی جلد - صفحه ۷۸ د ویکرویلیم لیکنه